

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И.Н. Эмоциональная компетентность в работе учителя // Народное образование. – 2006. – № 2. – С. 216-223.
2. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78-86.
3. Анікеєнко М.І. Аналітичний погляд на проблему діагностики рівня емоційної стійкості / М.І. Анікеєнко / Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Психологія. – Харків : ХНПУ, 2007. – Вип. 25. – 204 с. – С.5-11.
4. Гранская Ю. В. Профессиональные особенности оценивания эмоциональных состояний по выражению лица // Ананьевские чтения. – 2004 / Материалы научно-практической конференции. – СПб., 2004. – С. 127-133.
5. Елисеева И. М. Соотношение субъективных и объективных показателей эмоционального возбуждения до экзамена и после него / Елисеева И.М., Ильин Е.П., Качанова Н.А. // Психофизическое изучение учебной и спортивной деятельности. – Л., 1981. – С. 82-85.
6. Зарицька В. В. Розуміння особистістю власних емоцій / В. В. Зарицька // Актуальні проблеми психології. – Том X. – Частина 5 / За ред. академіка С. Д. Максименка. – К.: Главник, 2008. – 608 с. – С. 208-217.

УДК 159.9:234.2

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ВІРИ

Злобенко О.Л., Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Гуманітарний факультет, напрям підготовки «Практична психологія»

Брочковська Ю.Б., викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Природа людини двоїста: психіка носить індивідуальний і одночасно масовий характер. Вона розвивається в діалектичному протиріччі, у єдності й боротьбі індивідуальної свідомості й масової поведінки. Це протиріччя і служить динамічним джерелом розвитку. Дослідження масової свідомості, духовної чи соціальної спільності людей необхідне для розуміння не лише соціальних явищ, але й поведінки окремої особистості. Одними з соціальних феноменів, які розглядаються в основному з позицій філософії, теології та релігієзнавства, але недостатньо вивчені у психології, є феномени релігії та віри.

Як відомо, саме поняття релігії дотепер залишається одним із основних для визначення в емпіричних, операційних категоріях. Єдиного визначення релігії не існує, і тому в розпорядженні в дослідників налічується сотні дефініцій. Більша частина з них відноситься до соціологічних, психологічні ж визначення практично просто відсутні.

Релігія найчастіше трактується як віра в надприродні сили, як сукупність певних вірувань, або як соціальний інститут.

Із психологічної точки зору, головним у релігії є феномен віри. З ним і пов'язані основні явища, які утворюють психологічний рівень вивчення релігії — від наявності цілком певних психологічних основ релігії до психології релігійності віруючих і окремих психологічних проявів цієї релігійності у вигляді як самої віри, так і похідних від неї марновірств, релігійного культу, екстазу, фанатизму і т.д.[3].

Релігія розглядається в соціальній психології як одна з форм суспільної свідомості. Із психологічної точки зору, основним об'єктом психології релігії є повсякденна релігійна свідомість широких мас віруючих або релігійна психологія як один з елементів повсякденної свідомості в цілому [4].

З психологічної точки зору, участь у релігійних обрядах задовольняє потребу людей у спілкуванні. Його центром часто саме і є церква, мечеть, молитовня або інше місце для зборів віруючих. Комунікативна функція релігії — це своєрідний компенсаторний механізм стосовно властивого сучасному суспільству феномену масового відчуження.

Усю історію вивчення релігії можна представити як безперервний пошук того, що могло б бути позначене як «мінімум релігії», як її свого роду «молекулярна одиниця», властива всім релігіям — від найбільш примітивної до найбільш складної. Дослідник К. К. Платонов відзначає, що, не розуміючи сутності психології віри, важко правильно зрозуміти багато інших явищ релігійної психології, зокрема, психологію молитви, заклинання, сповіді й усякого роду марновірств і забобонів.

У подібних пошуках досить логічно опиратися на думки «батьків церкви», що багато міркували над місцем і роллю віри в релігії. В основу розуміння віри практично всі теологи звичайно кладуть слова, приписувані апостолові Павлу: «Віра ж є здійснення очікуваного й упевненість у невидимому».

Почуття віри, як це властиво будь-якій емоції, піддається дії «циркулярної реакції» і «емоційного кружляння». Віра легко утворює масу віруючих, і, навпаки, у масі легко поширюється й зміцнюється віра, часто досягаючи рівня нестримного афекту й ухвалюючи форму релігійного екстазу. Камлання шаманів, вигнання бісів, самобичування ланцюгами під час свята «шахсей-вах-цей», феномен крикливства — такі різноманітні варіанти прояву релігійного екстазу, що часом доходять до релігійного фанатизму. Стан екстазу, тобто сильного емоційного порушення, що супроводжується втратою контролю над своїми діями, а іноді й зоровими й слуховими галюцинаціями, було характерною рисою більшості прадавніх традиційних культів. В останні роки найбільш типовим випадком використання релігійного екстазу для впливу на свідомість і поведінку

людей є діяльність євангелічних проповідників, а також більшості так званих нетрадиційних сект.

Кожна релігія містить у собі набір особливих дій, необхідних віруючим як для вираження своєї приналежності до релігійної спільності, так і для зміцнення своєї віри, своєї ідентифікації з даною спільністю. Сукупність таких дій звичайно і являє собою релігійний культ. Релігійний культ для віруючих — це практично майже будь-які символічні дії, засновані на вірі в можливість впливу з їхньою допомогою на надприродні об'єкти і їх властивості. Шапан, звертаючись до богів і залучаючи одноплемінників у ритуальні дії, просив послати дощ або удачу в польованні. У сучасних релігіях не обов'язкові конкретні прохання. Культ необхідний віруючим для доказу тієї їхньої віри, яку вони демонструють Богу за допомогою особливої системи дій, що відбуваються, як правило, у храмі (культовій споруді) під керівництвом служителів культу. Участь у таких діях частково задовольняє основні потреби соціального буття: потреби в спілкуванні, у приналежності до спільноти. Виконують вони й специфічно психологічні функції, наприклад, зняття емоційної напруги віруючих.

Соціально-психологічний аналіз групового богослужіння в храмі дозволяє виділити в ньому три послідовні етапи, у ході яких відбувається наростання емоційної напруги, потім кульмінація, і нарешті - розрядка у вигляді посилення спокійних позитивних емоцій. У цьому проявляється своєрідна психотерапевтична дія культу [3].

У процесі виконання релігійних культових дій відбувається підкріплення й посилення релігійних настроїв у свідомості віруючих за тими самими законами, за якими формуються й підсилюються настрої натовпу. При цьому ми можемо спостерігати дію психологічних механізмів, властивих стихійній поведінці. Це механізм впливу, наслідування й зараження [4]. У релігійному культі використовуються різноманітні інструменти активного впливу на психіку людей. Емоційна сторона властиво культових дій підкріплюється системою релігійних символів, що часто виражаються через художні образи. У культі майже неодмінно присутні музика, пісні, тривале ритмічне повторення одноманітних слів і рухів, що викликають певні емоції.

Феномен взаємного емоційного зараження, який зазвичай спостерігається під час релігійних свят за участю великої кількості віруючих, завжди створює загальний емоційний стан, що сприяє ефективній дії механізмів впливу й самонавіювання. Типовими прикладами проявів такого ефекту є масові видіння й інші релігійні «чудеса».

Серед релігійних дій, заснованих на психологічному феномені віри, звичайно виділяються три: молитва, жертвопринесення, сповідь. У джерелах психології молитви лежать магічна змова й заклинання. Це слова, які мають чудесну силу й властивість діяти не тільки на інших людей,

тварин і сили природи, але і на богів. Дослідники припускають, що, пізнавши сугестивну силу слова на самій собі, колись людина повірила, що аналогічним чином можна захистити себе від нападаючих людей, тварин і злих духів. Так, поступово, заклинання перетворювалося в молитву, у якій часто втримується прохання про чудо.

Психологія сповіді пов'язана із психологією молитви й жертвоприношення. Каючись у гріхах, віруючий не просто «просить прощення» — він вірить, що якщо попросити, це прощення буде дійсно отримане. Неприємний акт переживається як своєрідна жертва, яка буде нагороджена. Є й ще одна сторона сповіді, що відбиває відому життєву мудрість: розділена радість — подвійна радість, розділене горе — половинне горе. У процесі сповіді віруюча людина як би перекладає відповідальність вчиненого вчинку на плечі сповідника, ділиться з ним і вчинком, і відповідальністю за нього. Це підсилює дія катарсису, властивого не тільки молитві, але й будь-якій щирій бесіді із другом про свої проблеми.

Таким чином, феномен віри виступає визначальним у будь-якій релігії, і може розглядатися як соціально-психологічне явище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зенько Ю.М. *Психологія та релігія*. СПб., 2002. — 342с.
2. *Релігія й суспільство: Хрестоматія по соціології релігії*. М., 1996. — 378с.
3. *Соціальна психологія: Курс лекцій* / В. Г.Крисько. М., 2006. — 352 с.
4. *Угринович Д. М. Психологія релігії*. — М., 1986. — 352 с.
5. *Франкл У. Человек в поисках смысла*. — М., 1990. — 234 с.

УДК 159.98:612.176

ПСИХОГЕННІ СТРЕС-ФАКТОРИ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЇХ ІНТЕРВЕНЦІЇ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ

*Казимир Н.М., Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності, Гуманітарний факультет, напрям підготовки
«Практична психологія»*

*Гнатюшин І.Л., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
практичної психології та педагогіки Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності*

Кожна людина щодня підвладна стресовим ситуаціям, яким властива несподіваність і інтенсивність впливу несприятливих факторів як повсякденного життя, так і навколишнього середовища.